

Hierheen op weg naar Armageddon

Beste Bas

Briefwisseling tussen
hoogleraar economie
Bas Jacobs en schrijver
Arnon Grunberg.

Een week of wat geleden opende het feuilleton van de *Süddeutsche Zeitung* met deze omineuze woorden: 'Die Frage ist nicht, ob der Kapitalismus stirbt, sondern wie'. Het artikel ging over Wolfgang Streeck. Streeck is een socioloog, hij was van 1995 tot eind 2014 directeur van het Max Planck-instituut.

Het artikel beriep zich op een lezing die Streeck in 2014 heeft gehouden en die is afgedrukt in *The New Left Review* (online te vinden). Het kapitalisme is al net zo vaak doodverklaard als de roman, maar na lezing van Streecks artikel vreesde ik dat de roman het langer zou uithouden dan het kapitalisme. [Een interview met Streeck stond vrijdag in deze krant.] Wat Streeck beweert komt erop neer dat het kapitalisme aan zijn eigen succes te gronde gaat. Het heeft geen weerspraak meer, de krachten die het zouden moeten domesticeren zijn overwonnen, nu richt het zichzelf te gronde. Hij voert daarvoor aan aantal ontwikkelingen aan, waarbij hij nadrukkelijk stelt dat ontwikkelingen vooralsnog alleen opgaan voor Europa en Amerika. Structureel lage economische groei, oftewel stagnatie. Groei van schulden, zowel bij burgers als bij de overheid.

Waarbij de groei van overheids schulden voornamelijk te wijten is aan minder belastinginkomsten. Groeiende ongelijkheid die bijdraagt aan weinig tot geen groei. Een vicieuze cirkel. De consument wil steeds goedkopere producten, de arbeider moet daarom steeds minder verdienen waardoor er steeds minder geld is om te consumeren. Streeck ziet een scheiding tussen de superrijken, de oligarchen, en de rest, waarbij de rest niet zo zeer overbodig is geworden maar voor de oligarchen nauwelijks meer een functie vervult. Belangenverstrengeling tussen oligarchen en overheid, wat onvermijdelijk leidt tot toenemende corruptie. Door toenemende corruptie neemt vertrouwen van de burger in de democratie af, kortom het model van democratisch kapitalisme wankelt. Tot slot, het gratis geld dat centrale banken na 2008 zijn gaan verstrekken heeft niet tot wezenlijke economische groei geleid, aldus Streeck. Vooral heeft het de oligarchie gediend. Hij voert ook redenen aan waarom het kapitalisme het nog even zal uitzingen. De belangrijkste wat mij betreft is dat hij ziet dat de pacificerende en domesticerende kracht van het consumentisme nog niet is uitgeput. Maar hij eindigt zijn stuk met de

opmerking dat de langzame implosie van kapitalisme, en van democratie, gepaard kan gaan met maatschappelijke ontwrichting die zal doen denken aan de jaren '30 uit de vorige eeuw.

Zijn analyse lijkt mij overtuigend, hooguit onderschat hij de menselijke neiging zich aan te passen aan imperfecte systemen. Ik wil graag solidair zijn met het kapitalisme, het is mijn overtuiging dat de implosie van kapitalisme tot nieuwe varianten van de hel op aarde zal leiden. Maar als ik Streeck goed begrijp, kan ik het kapitalisme alleen redden door er tegen te zijn.

En inderdaad, alternatieven ontbreken. De anti-kapitalisten bestaan uit religieuze fanatici, enge nationalist en hobbyisten met een hang naar folklorisme. Streeck zegt eigenlijk: 'Dames en heren, er is niets aan te doen, hierheen op weg naar het Armageddon.' Heb jij alternatieven? Of denk je er zelf over het Armageddon te overleven in Nieuw-Zeeland, of Congo misschien? Want daar heeft het Armageddon al plaatsgevonden.

Hartelijke groet, Arnon

Beste Arnon

Economische stagnatie is een politieke keuze

Niet als Marx gelooft Streeck dat de *Götterdämmerung* van het kapitalisme een historische onvermijdelijkheid is. Marx kreeg alleen geen gelijk. Ik deel veel van Streecks zorgen, maar niet zijn pessimisme dat het kapitalisme gedoemd is uit te sterven. Streeck ziet iets belangrijks over het hoofd: de schuld van de een is de bezitting van de ander. Reinhart en Rogoff laten prachtig zien dat in de afgelopen 800 jaar financiële crises alleen ophouden als crediteuren bloeden voor debiteuren. Via wanbetaling, inflatie, devaluatie of financiële onderdrukking. De hoofdwet van het kapitalisme is dat crediteuren risico lopen en hun verliezen aanvarden als debiteuren niet meer kunnen betalen. Ons calvinistische deel van de wereld verkeert echter al jaren in totale ontkenning. Economische stagnatie is een politieke keuze, geen onvermijdelijkheid. Debiteuren worden kaalgeplukt en kunnen niets uitgeven. Crediteuren willen niets uitgeven. We sparen teveel en besteden te weinig. Voor volledige bezetting en werkgelegenheid moet de reële rente - nominale rente minus inflatie - negatief worden. Spaarders verliezen dan geld en willen weer besteden. Schulden smelten weg en schuldenaren kunnen weer besteden. In normale tijden kan de cen-

trale bank de nominale rente verlagen, maar die staat al langere tijd op nul. De enige monetaire oplossing is daarom meer inflatie.

Streeck - een Duitser - ziet kwantitatieve verruiming als een groot kwaad. Ten onrechte. Het kan helpen, zolang de verruiming maar niet wordt teruggedraaid. Beter is als de ECB geld zou droppen bij huishoudens, bedrijven en overheden. Dat geeft met zekerheid inflatie. Ook hogere overheidsuitgaven of lagere belastingen stimuleren onze economie gegarandeerd. Zelfs nu overheden gratis kunnen lenen, weigeren ze hardnekkig meer te investeren. Sterker, we verbieden zowel monetaire financiering als grotere begrotingstekorten.

Groeiende inkomens- en vermogensongelijkheid is eveneens een politieke keuze, geen onvermijdelijkheid. Vrijhandel en technologische ontwikkelingen zorgen voor grote vooruitgang, maar ook voor verliezers die daarin niet meedelen. Overheden hebben echter nagelaten verliezers te compenseren. De financiële sector bood die verliezers jarenlang ijdele hoop op voorspoed met kredietverlening gebaseerd op huizenbubbles.

Arnon, alleen een liberale renaissance kan het kapitalisme redden van de kapitalisten. Die renaissance zal

alleen niet komen van mensen die zichzelf nu 'liberaal' noemen. Zij zijn verworden tot mercantilisten die eerlijke concurrentie en vrijhandel om zeep helpen. Ze stichten belastingparadijzen en steunen dictators. Ze zijn de buikspreekpoppen van een financiële sector die winsten privatiseert en verliezen socialiseert. Ze incasseren grootschalige staatsubsidies op hun vermogensopbouw via pensioenen en huizen. Ze willen vrije migratie tegenhouden en fort Europa afsluiten. Die neoliberalen, die intellectueel verdwaalden zijn de grootste vijanden van het kapitalisme. Beste Arnon, alleen het kapitalisme biedt mensen hoop op een vrij leven en voorspoed. Onder één voorwaarde: iedereen zal moeten delen in de vruchten van economische vooruitgang. Maar door het uitvertersgedrag van een groep financieel-economische oligarchen erodeert langzaam het politiek draagvlak onder ons kapitalistische bestel. Dat kan tot een hel op aarde leiden, zoals we hebben gezien in Europa na de eerste wereldoorlog. De swastika en hamer en sikkel wonnen het van het burgerlijke liberaal-kapitalisme. En als dat onverhoopt ooit weer zou gebeuren, dan is dat een politieke keuze, geen onvermijdelijkheid.

Hartelijke groet, Bas